

**פתרון הבחינה בידיעת העם והמדינה חלק ב'
מוגש על-ידי שמואל הירש
מורה ברשת "יואל גבע"**

פרק ראשון - מלחמת העולם השנייה והשואה

שאלה מספר 1

- א. להלן שני גורמים לניצחונות הצבא הנאצי עד ל-1941:
- גורם ההפתעה- הצבא הגרמני פתח את מלחמת העולם השנייה באופן מפתיע ללא הודעה מוקדמת וללא הכרזת מלחמה מסודרת.
 - ריכוז העוצמה האדיר של הצבא הגרמני, אותו יש לייחס לבנייתו המאסיבית של הוורמאכט, לעומת העדר כוח נגדי רציני.
 - חוסר התגובה של בעלות הברית המערביות על המתקפה הגרמנית בפולין. נציג להלן שלש דוגמאות לניצחונות של הצבא הגרמני עד ל-1941. בראשון לספטמבר 1939 פולש צבא גרמני אדיר לפולין וכובש אותה בטקטיקה הידוע בשם מלחמת בזק, תוך פחות מחודש כובשים הגרמנים את אותו חלק מפולין שיועד בעבורם על פי הסכם ריבנטרופ מולוטוב. ב-3 לאפריל 1940 פולש הצבא הנאצי לדנמרק ומכניע אותה במלחמת בזק. בהמשך למלחמת הבזק שלהם ממשיכים הכוחות הנאציים וכהמשך מיידית לכיבוש הולנד ובלגיה עוקפת גרמניה את קו מאז'ינו וחודרת לעומק שטחה של צרפת. הבירה פריס נופלת ביוני 1940.
- ב. לנאצים היו שתי מטרות עיקריות בריכוז היהודים בגטאות:
- מימוש האידיאולוגיה הנאצית של תורת הגזע על ידי בידוד היהודים ובידולם מהאוכלוסייה הכללית.
 - היה זה חלק מסדרה של צעדים הולכים ומחריפים של פגיעה בעם היהודי, יש כאלה הרואים בבידוד היהודים בגטאות מבחינת אמצעי השמדה פסיבי, קרי הרעבתם והחלשתם לפני שיחל שלב ההשמדה האקטיבית.

שאלה מספר 2

א. להלן שלושה קשיים שעמדו בפני היודנראטים במילוי תפקידם עד לתחילת ביצוע הפתרון הסופי:

○ היודנראטים עמדו בין הפטיש לסדן. מבחינת הגרמנים הם נתפסו כאחראים על ניהול הגטו מטעמם, לדעת חלק מהציבור היהודי הם נחשבו כמשתפי פעולה עם הנאצים.

○ היודנראטים נדרשו להתמודד עם בעיות של רעב ותמותה בעיות שנבעו ממדיניות ההרעבה המכוונת של הנאצים.

○ היודנראטים נדרשו להתמודד עם הלחץ של תנועות הנוער בגטו להפסיק את מדיניות שיתוף הפעולה עם הנאצים ולצאת למרד.

ב. תנועות הנוער עסקו במספר תחומים:

○ קיים סמינרים עיוניים ופעילות חינוכית למען תושבי הגטו.

○ איסוף אינפורמציה אודות הפתרון הסופי.

○ פרסום מחתרתיים בעיתונות מחתרתית אודות הקורה בגטאות השונים ואודות תהליך ההשמדה.

שאלה מספר 3

א. להלן הסיבות למדיניות שיתוף הפעולה עם הבריטים במהלך מלחמת העולם השנייה:

○ תקווה ששיתוף פעולה זה יביא לביטול מדיניות הספר הלבן.

○ סיוע לבריטניה להביס את הצורר הנאצי. הישוב סבר כי סדר העדיפויות הנכון הוא להביס את גרמניה הנאצית ולאחר מכן להיאבק כנגד בריטניה. בריטניה הייתה המעוז החשוב ביותר כנגד הנאצים באירופה.

להלן הסיבות למאבק בבריטניה במהלך המלחמה:

○ ההתכחשות המוחלטת של בריטניה בספר הלבן השלישי (מקדונלד 1939),

להתחייבות להקים בית לאומי ליהודים, וההגבלות על העלייה בעקבות הספר

הלבן (כמו למשל חוק הקרקעות 1940 שהטיל הגבלות קשות על מכירת

הקרקע ליהודים בארץ ישראל)

- ההגבלות הקשות שהטילו הבריטים על עליה יהודית לארץ במהלך מלחמת העולם השנייה.
- הרצון של כל הישוב לקדם את הקמת המדינה היהודית בארץ- במקביל ייאוש מכוונותיה של בריטניה לעמוד בהתחייבות להקים בית לאומי ליהודים. נציג להלן דוגמא לשיתוף פעולה

שיתוף פעולה בתחום הצבאי- בשיתוף פעולה עם הבריטים הוחלט להקים את הפלמ"ח. הפלמ"ח הוקם במאי 1941 לאחר שכוחותיו של רומל הנאצי התקדמו בחזית הצפון אפריקאית, וגבר החשש מפני סכנות פלישה נאצית לארץ ישראל. הפלמ"ח היה אמור להיות כוח צבאי אליטיסטי, שיעמוד לרשות הישוב היהודי ובריטניה במקרה של התקפה נאצית על הארץ.

הבריטים הם אלה שאמנו וציידו את היחידות השונות של הפלמ"ח. כאשר הפלמ"ח מבצע מספר פעולות בעבור הבריטים, כמו למשל בפרשת כ"ג יוצאי הסירה, כאשר 23 לוחמים של הפלמ"ח שאומנו על ידי הבריטים נשלחו למשימה חשובה של פיצוץ מפעלי הזיקוק בטריפולי, שבצפון לבנון מפעלי זיקוק, אלה סיפקו מקורות אנרגיה חשובים לצבא הנאצי ולתומכיו במזרח התיכון. המבצע נחל כשלון חרוץ לאחר שכל עשרים ושלושה הלוחמים, שאומנו על ידי הבריטים ולוו על ידי רב סרן מהצבא הבריטי נספו בקרב עם משמרות החופים הצרפתיים. הפרו נאצים.

דוגמא למאבק- במהלך מלחמת העולם השנייה המשיך הישוב היהודי בארץ את מאבקו בבריטים בתחום ההעפלה הבלתי לגלית. הישוב המאורגן לא היסס להיכנס לעימות עם הבריטים, בפרשת האניות פטרייה וסטרומה בתקופת המלחמה הגיעו ארצה כ-24 אניות ועליהן כששה עשר אלף מעפילים. כמו כן הגיעו בדרך היבשה כשלושת אלפי יהודים וכעשרת אלפי בני נוער במסגרת עליית הנוער.

בתחום ההתיישבותי לא הסכים הישוב היהודי לבצע את ההגבלות של הספר הלבן וחוק הקרקעות. הקמתם של ישובים חדשים המשיכה במלוא המרץ במיוחד באזורים שכבר נקנו על ידי יהודים ובאזורים שזה עתה נקנו. כך למשל הוקמה שורה של הישובים במרחב הדרומי שבין רצועת עזה לנגב. שם הוקמו ישובים חדשים רבים דוגמת ניר עם, יד מרדכי ורביבים.

ב. תכנית בילטמור שהתבלה במהלך מלחמת העולם השנייה היוותה חידוש מנקודות ראות יהודית ציונית. בתכנית זאת שהתקבלה בכנס בניו יורק שנערך בפני שש מאות נציגים של הפדרציות הציוניות בארצות הברית, הציג בן גוריון את תכניתו המדינית שאומצה על ידי יהדות ארצות הברית. בתכנית היו מספר סעיפים:

- יש לפתוח את ארץ-ישראל באופן מוחלט לעלייה יהודית.
- יש לבטל את כל ההגבלות על מכירת קרקע ליהודים.
- יש למסור את הטיפול בענייני העלייה והפיתוח של הארץ לידי הסוכנות היהודית.
- יש למצוא פתרון מידי לבעיית יהודי אירופה הנרדפים.
- יש להקים בארץ קהילה יהודית עצמאית (קומנוולת), שתהווה חלק מחבר העמים הבריטי.

בתכנית בילטמור היה שינוי משמעותי של המדיניות הציונית הרשמית, זאת משום שבפעם הראשונה דרשה ההנהגה הציונית והנהגת הישוב כאחד, את סיומו המידי של המנדט הבריטי על ארץ ישראל והעברת ניהול העניינים בארץ לידי הסוכנות היהודית.

ניתן להסביר שינוי זה בניצחון של האגף האקטיביסטי של הציונות בראשות בן גוריון. אגף זה הגיע להכרה כי על מנת לקדם את הפרויקט הציוני יש להפעיל לחץ על בריטניה ועל העולם להעניק ליהודים מדינה, רק הפעלת לחץ מהסוג הזה תוכל לקדם את התנועה הציונית, אין לסמוך על הבריטים שייסוגו מהספר הלבן ומההגבלות על ההתיישבות והעלייה לארץ ישראל גם לאחר המלחמה.

שאלה מספר 4 א.

1. הקשיים ההולכים ומתחזקים בהחזקתה של ארץ ישראל. בריטניה הייתה נאלצת להחזיק בארץ ישראל צבא אדיר, כמו כן לא הצליחו שלטונות המנדט הבריטי לבלום את גלי ההעפלה ואת הפעולות הצבאיות של הישוב כנגדם.
2. חוסר הנכונות של ההסתדרות הציונית להתפשר על משהוא פחות ממדינה. ואכן לאחר החלטות הקונגרס ה-22 דחתה ההנהגה הציונית כל מיני הצעות פשרה

מטעם בריטניה ביחס לארץ ישראל. בבסיס הצעות אלו דחיית ההכרעה לגבי שאלת ארץ ישראל לשנים מספר.

3. אמונתו של בוויין, שר החוץ הבריטי, כי האו"ם יבקש מבריטניה להמשיך בשלטון המנדט על ארץ ישראל וכי אין סיכוי שבאו"ם ימצא הרוב הנדרש של שני שלישי לחלוקת הארץ בין שני העמים.

ב. ארצות הברית וברית המועצות הודיעו על תמיכה בתכנית החלוקה של רוב חברי ועדת אונסקו"פ. עצרת האו"ם הודיעה על הקמת ועדה מיוחדת לבדיקת פרטי התכנית ולעיצובה הסופי שנקראה ועדת אד-הוק. ועדה זו הכינה את הפרטים הסופיים של תכנית החלוקה.

על הועדה הופעלו לחצים שונים. ממשלת ארצות הברית לחצה להשוות את שטח המדינה הערבית לשטח המדינה היהודית. ואכן לאור לחצים אלה הוגדל השטח הערבי באזור הנגב. לחצים נגדיים של הציבור היהודי גרמו להרחבת השטחים היהודים במקומות אחרים. כמו כן הסכימה הועדה לאחר שויצמן הצליח לשכנע בכך את טרומן, לכלול את אילת בשטח המדינה היהודית. לאחר כל השינויים צומצם שטח המדינה היהודית ל-55% משטח ארץ ישראל, לעומת 45% שהוקצו לערבים.

תכנית החלוקה הסופית קובעת כי המדינה הערבית תכלול את כל אזור רצועת החוף מאשדוד ודרומה עד לרפיח (על פי תכנית הרוב של ועדת אונסקו"פ) וכן שטחים בנגב הצפוני באזור רפיח. כמו כן תכלול המדינה הערבית את רוב הגליל המערבי ואת יהודה ושומרון. המדינה היהודית תכלול את מרבית רצועת החוף בין אשדוד ועד לעכו את עמק יזרעאל ואת הגליל המזרחי וכן את דרום הנגב. מעמדה של ירושלים יהיה כפי שנקבע בתכנית אונסקו"פ כלומר עיר בין לאומית. אותם הדברים מתייחסים גם ליחסים הכלכליים בין שתי המדינות שצריכים להיות אדוקים ומבוססים על שיתוף פעולה.

להלן הסיבות לתמיכתן של המעצמות בהקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל:
הרוסים תמכו בהקמת מדינה יהודית מהסיבות הבאות:

○ רצונם להיאבק בקולוניאליזם הבריטי ולצמצם את השפעתה של בריטניה באזור.

○ תקוותם כי תמיכה בהקמת מדינה יהודית בארץ ישראל תהפוך מדינה זו לפרו סובייטית, בכל הקשור למאבק הבין גושי.

- הסבל האדיר אותו עבר העם היהודי במהלך שואת יהודי אירופה.
- האמריקאים תמכו בהקמת מדינה יהודית בארץ ישראל מהסיבות הבאות
- התמיכה הסובייטית ברעיון הקמת המדינה היהודית הגביר את החשש אצל הנשיא טרומן כי המדינה היהודית תהיה חלק מאזור ההשפעה הסובייטי.
- רגשות האשמה האמריקאים נוכח שואת יהודי אירופה.
- הלחץ היעיל אותו הפעילה יהדות ארה"ב על הממשל.

שאלה מספר 5

- א. מגמות האיחוד של העולם הערבי באו לידי ביטוי בעלייתם של מנהיגים כריזמטיים, כמו נאצר במצריים שהתיימרו להנהיג את העולם הערבי כולו, בעליית התפיסה של הפאן ערביזם- על פיה כל מדינות ערב, צריכות לכונן אומה אחת גדולה. ביסודו של ארגון כלל ערבי בשם הליגה הערבית, ובכינוסן של ועידות פסגה ערבית. כמו כן התאחד העולם הערבי במלחמותיו נגד ישראל בעיקר סביב העניין הפלשתיני. גם יסודו של אש"ף (הארגון לשחרור פלשתיין) איחד את העולם הערבי. הקמת הקע"ם הייתה הביטוי המובהק ביותר לתהליכי איחוד אלה.
- ב. תחת שלטונו של ג'אמל עבד אל נאצר, הפכה מצרים למדינה בעלת שלטון ריכוזי, שבו המשטרה והצבא גילו נאמנות למשטר החדש, כאשר גם אמצעי התקשורת הוכפפו לצנזורה קפדנית ביותר.
- תחת שלטונו של נאצר עברה מצרים תנופת פיתוח משמעותית ביותר, והפכה למדינה בעלת התעשייה המפותחת ביותר באפריקה להוציא את דרום אפריקה. בתחום החקלאי, הנהיג נאצר רפורמה אגררית, שבמסגרתה נלקחו אדמות רבות מבעלי אחוזות גדולים ונמסרו לאיכרים קשי יום.
- על מנת להניע את הכלכלה ולהפוך את מצרים למדינה שוויונית יותר מבחינה כלכלית, הנהיג נאצר במדינה מדיניות של הלאמות, הן של הון ומפעלים זרים והן של הון מקומי. מדיניות זו של הלאמות הייתה חלק ממדיניות שנאצר כינה אותה **סוציאליזם ערבי**.
- הסוציאליזם הערבי מבוסס על העדפתו של המשק הממלכתי- ציבורי על פני זה הפרטי. כמו כן דוגל הסוציאליזם הערבי בהתערבות גוברת של המדינה בכל תחומי

הכלכלה והמשק ובהקטנת ההכנסות הגבוהות של בעלי ההון על ידי מיסוי פרוגרסיבי גבוה. יחד עם זאת הסוציאליזם הערבי, אינו שולל לחלוטין את ההון הפרטי במיוחד בכל הקשור, לחקלאות, סחר פנים ועוד. אולם כל אמצעי היצור הגדולים, כמו מפעלי התעשייה הכבדה, סחר החוץ ומפעלי הפיתוח השונים חייבים להישאר בבעלות ובניהול המדינה.

שאלה מספר 6

א. להלן צעדיה של מצריים שהגבירו את המתוחות שהובילה למלחמת סיני:

- המצריים חסמו פעם אחר פעם את מעברי טיראן ובכך פגעו בחופש השייט מנמל אילת.
- חתימת עסקת הנשק הענקית בין מצריים לבין צ'כוסלובקיה, פגעה במאזן הכוחות בין ישראל למצריים והניעה את ישראל לפתוח במלחמה.
- הלאמתה של תעלת סואץ פגעה באינטרסים הבריטיים והצרפתים וישראל יצאה למלחמה כבעלת בריתן.

ב. השפעותיה של מלחמת סיני:

- חיזוק הברית בין ישראל לצרפת- לברית זאת הייתה חשיבות רבה, שכן צרפת סיפקה לישראל את הכור הגרעיני בדימונה, והיה חשוב לישראל להוכיח אמינות ונאמנות כלפי הצרפתים.
- חיזוק כושר ההרתעה של ישראל שנתפסה כמדינה חזקה המסוגלת להגן על האינטרסים שלה, על ידי הפעלת כוח. עובדה זאת חיזקה את מעמדה הן בעיני ידידיה והן כלפי אויביה.
- מלחמת סיני חיזקה בישראל את התחושה כי ניתן לפתור את כל בעיות הביטחון שלה על ידי הפעלת כוח. לעובדה זאת הייתה השפעה חשובה על מהלכי ישראל בתחום המדיני בטחוני בעתיד, וכפי שבן גוריון צפה מלחמת סיני הייתה מבחינת שלב מקדים למלחמה הבאה מלחמת ששת הימים ב-1967.
- המדיניות המתפתחות ראו בישראל עקב המלחמה מדינה המשתפת פעולה עם נציגי האימפריאליזם המערבי השנוא.

שאלה מספר 7

א. להלן הסיבות לעלייה למדינת ישראל בעשור הראשון לקיום המדינה:

- מרבית העולים שהגיעו לארץ היו ניצולי שואה, שלא מצאו את מקומם במדינות מזרח אירופה האנטישמיות, ובקשו להתרחק מאותם מקומות בהם הושמדו אחיהם. בעלייה למדינת ישראל הם ראו סיכוי רב לשיקום ולבניית חיים חדשים.
 - במחצית השנייה של שנות החמישים הייתה עלייה גדולה של יהודים מארצות מזרח אירופה- עקב הגידול באנטישמיות שם במיוחד לאחר תסיסות ומרידות אנטי- קומוניסטיות.
 - התגברות הסכסוך המזרח תיכוני, הביאה להחמרה קשה ביחס של הערבים כלפי היהודים בארצות האיסלם וגילויי אנטישמיות קשים אירעו במדינות אלו. כך למשל ב-1941 התבצע הפרהוד- הפוגרום ביהדות עיראק.
 - העצמאות הקריבה של ארצות האיסלם ותהליך הדה- קולוניזציה שם, חיזק את המגמות הכלל ערביות והכלל מוסלמיות. משמעותו של תהליך זה איחוד הכוחות הערבים והמוסלמים נגד היהודים באשר הם וערעור המצב הביטחוני בארצות האיסלם. היהודים זוהו עם המעצמות הקולוניאליות הכובשות וביטחונם האישי היה מוטל בספק רב.
 - הכמיהה האדירה לציון בעלת השורשים הדתיים יצרה הנעה חזקה לעלייה בקרב חלק מיוצאי ארצות האסלאם.
- ב. להלן קשיים בקליטת העולים:
- העדר קריטי בתשתית דיור.
 - בעיות תעסוקה קשות- לא היה במשק הישראלי מספיק אפשרויות תעסוקה לעולים החדשים.
- המדינה התמודדה עם קשיי הדיור על ידי שימוש בפתרונות זמניים כמו, שיכון העולים במחנות עולים, שיכונים בשכונות ערביות נטושות ושיכונים במעברות.

פרק שלישי – אזרחות

הכנסת

שאלה מספר 8

א. להלן שלשה תפקידים של הכנסת:

- הכנסת היא הרשות המחוקקת של המדינה.
 - הכנסת עוסקת בפיקוח וביקורת על פעולות הממשלה.
 - הכנסת היא גם רשות מכוננת- העוסקת בחיקוק חוקי היסוד האמורים להוות יסוד לחוקת המדינה.
- ב. חסינות חברי הכנסת משמעותה הגנה מפני העמדה לדין, מעצר וחקירה. חסינות חברי הכנסת כוללת שני סוגים:
- (א) חסינות מהותית עניינית- זאת היא חסינות מוחלטת מפני העמדה לדין, כזאת שאינה ניתנת להסרה.
- (ב). החסינות דיונית-הניתנת להסרה. בישראל הוענקה חסינות עניינית רחבה מאוד לחברי הכנסת. חוק חסינות חברי הכנסת זכויותיהם וחובותיהם- 1951 מבחין בין שני סוגי החסינות.

להלן נימוק נגד מתן חסינות לחברי הכנסת:

גבולות החסינות המהותית אינם ברורים דיים. מתי בדיוק מעשה בלתי חוקי זה או אחר שעשה חבר כנסת, יחשב כמעשה שאותו עשה חבר כנסת במילוי תפקידו. במילים אחרות, מהו קו הגבול המדויק בין שני סוגי החסינות המהותית והדיונית. ביקורת נוספת מושמעת באופן תדיר על החסינות הדיונית, יש הטוענים כי חסינות זאת אינה נחוצה כלל או לכל הפחות יש לקבוע מראש עבירות מסוימות עליהן אין כל חסינות וממילא אין צורך להפעיל ל גביהן שום הליכים של הסרת חסינות. בכל מקרה החסינות על שני האספקטים שלה פוגעת קשה בעיקרון השוויון בפני החוק ולכן גם במהות שלטון החוק.

שאלה מספר 9

- א. הרשות השופטת היא הממונה על שמירת שלטון החוק המהותי והפורמאלי במדינה, יש לשמור על עצמאותה על מנת שתוכל להגן על זכויות האדם במדינה ולקיים משפט צדק. להלן שתי דרכים לשמירה על עצמאותה: קיומה של ועדה בלתי תלויה למינוי שופטים, שכר השופטים הוא הגבוה ביותר בשירות הציבורי והוא מבטיח שיפוט ללא לחצים כלכליים.
- ב. בית המשפט העליון מתפקד כבית משפט עליון לערעורים על פסקי דין ועל גזרי דין של ערכאות נמוכות יותר, תפקיד נוסף של בית המשפט העליון הוא בשמשו כבג"ץ. בית משפט לעשיית צדק ולמניעת פגיעות בזכויות האדם.

שאלה מספר 10

- א. השלטון מרכז בידו עוצמה אדירה ויש להגבילה על מנת למנוע סכנה של שימוש לרעה בעוצמה זאת באמצעות מנגנוני פיקוח וביקורת. סיבה שנייה היא הצורך ליעל את עבודת השלטון ולהפוך אותה ליותר אפקטיבית לטובת אזרחיה המדינה.
- ב. מבקר המדינה מבקר את: משרדי הממשלה, הרשויות המקומיות, חברות ממשלתיות, מפלגות, צה"ל וכל המוסדות האחרים המתוקצבים חלקית או באופן מלא על ידי המדינה. תחומי הביקורת הם: חוקיות הפעולות, טוהר המידות, היעילות והחיסכון של ניהול ענייניה הכספיים והמנהליים של המדינה.